

Hemel en aarde in de wereld van het kind

hoe je dichtbij brengt wat veraf lijkt

Ankie Hetteema-Pieterse

Hemel en aarde in de wereld van het kind

hoe je dichtbij brengt wat veraf lijkt

Hemel en aarde in de wereld van het kind

hoe je dichtbij brengt wat veraf lijkt

Colofon

Foto's kinderwerk: Ankie Hetteema-Pieterse
Boekverzorging: Dick Letema grafische vormgeving
Letter: Trinité en Avenir
Papier: HVO 150 gr/m²
ISBN 978 90 779 4426 4
© 2021 Uitgeverij De Morgenster
Bakenessergracht 5
2011 JS Haarlem
(023) 5323852
www.rozekruispers.com

Voor meer informatie over lezingen en cursussen www.kindenkosmos.nl

‘De liefde daalde af en schreef de waarheid
en de geheimen ook aan de buitenkant der dingen,
als een hulp, opdat de mens zich door deze letters
weer zou kunnen opheffen tot de geest der dingen.’

Karl von Eckhartshausen

Inhoud

10	Voorwoord Klaas van Egmond
13	Toelichting
14	Brief aan het kind
16	Hoe het begon
25	Een onbeweeglijk begin
27	<i>verhaal: De sleutel in het hart</i>

Deel I drie geestwetten

31	1 Beweging rondom een vast punt
33	Geestwet van rust en beweging
35	Herkenning in de natuur
36	Activiteiten
37	<i>verhaal: God bestaat</i>
38	<i>verhaal: Het kleine visje met de grote vraag</i>
40	Innerlijke waarden: wat beweegt om een vast punt
	Het intuïtieve weten van het hart
40	Stilstaan bij schoonheid, het mysterie 'leven'
41	Nieuwsgierigheid en dankbaarheid
41	Eigenheid
41	De wereld, het kind en vertrouwen
42	Wat is de zon in jou?
42	Alles is mogelijk
42	In het vaste punt ben je thuis
42	Leg de vraag in het midden
42	We maken een nieuw begin
43	We waarderen het kleinste levend ding
43	Verlangen geeft richting
43	<i>verhaal: De schat</i>
44	Filosofische vragen
47	2 Zo boven, zo beneden
49	Geestwet van spiegeling en analogie
51	Herkenning in de natuur
53	Activiteiten
53	<i>verhaal: De Adelaar</i>
55	Innerlijke waarden: ik ben van de hemel en van de aarde
	Een nieuw denken ontwaakt vanuit het hart in het hoofd
55	Spiegel in het hart

56	Gedachten als wolken
56	Zelfverantwoordelijkheid
56	Klein leven en groot leven
57	Achter gedrag kijken
57	Het leven ontdekken
57	<i>verhaal: Kleine raaf en de noordenwind-reus</i>
58	Filosofische vragen

3 Overal en alles is energie

63	Geestwet van leven en verbinden
66	Herkenning in de natuur
68	<i>verhaal: Welke wolf wint?</i>
68	Activiteiten
71	Innerlijke waarden: alles ademt en leeft
	Universeel willen afgestemd op samenhang
71	Leven in aandacht
71	Aandacht richten
71	De beperktheid van onze zintuigen en de sprong
72	<i>verhaal: Schubje</i>
72	Wensen zijn magneten, wat wens je?
73	Kwaliteiten waarderen
73	Welk plan?
73	<i>verhaal: Alles begint met een wens</i>
74	Filosofische vragen

Eeuwigheid daalt in tijd

Deel II vier natuurwetten

79	4 De paren van tegenstellingen
81	Natuurwet van tegendelen en harmonie
85	Herkenning in de natuur
86	Activiteiten
89	Innerlijke waarden: Steeds zijn er twee
	Handelen: harmonie vinden in de wisselingen
89	Luisteren naar het midden waar je hart is
89	Weerstand sterkt de wil
89	Tegengestelde emoties bespreekbaar maken
90	Samen vrienden, samenhang zien
90	Beweeg naar het midden

90	Alles heeft ritme	119	Wie geeft, opent de weg van het licht
90	Na regen komt zonneschijn	119	De mens zal beter worden als je hem toont wie hij is
90	Waar geef je aandacht aan	119	Fouten geven onverwachte veranderingen
91	Het gesprek aangaan	119	Veerkracht is nodig
91	Ik en de ander, medegevoel	120	Zet je niet vast in een gedachte of oordeel
92	<i>verhaal: De haas en de schildpad</i>	120	Ontwikkel zelfbeheersing en geduld, en leer te verdragen
92	<i>verhaal: De leeuw en de muis</i>	120	Niets gaat verloren
93	<i>verhaal: De kleine papegaai</i>	120	<i>verhaal: Wil je voor mij smelten</i>
93	Filosofische vragen	121	<i>verhaal: Het Bengaalse hert</i>
95	5 De keten van oorzaak en gevolg	122	<i>verhaal: Ongeluk of geluk</i>
97	Natuurwet van actie, reactie en neutraliteit	123	Filosofische vragen
99	Herkenning in de natuur	127	7 De kracht van samenwerking
100	Activiteiten	129	Natuurwet van verenigen en versterken
101	Innerlijke waarden: Ik doe dit en dat gebeurt	132	Herkenning in de natuur
	Kijk goed wat je doet, hoe ga je om met gevolgen die niet altijd te overzien zijn, vecht niet tegen wat niet kan veranderen	133	Activiteiten
101	Oorzaak en gevolg, een hulp	136	Innerlijke waarden: samen kom je verder
101	Er is iets groter dan wij		Zoek vriendschap op basis van innerlijkheid, ervaar het waardevolle van samen
101	Het maakt uit wat we doen	136	Wat is jouw opdracht?
102	<i>verhaal: Jeka</i>	136	Hoe werk je plezierig samen?
103	Blik terug	137	Samenwerken is vermenigvuldigen
103	De schuld geven	137	Verbondenheid met iets wat groter is, schept rust en vertrouwen
103	Wat was je intentie	137	Dankbaarheid
103	Omgaan met onzekerheid	137	Samenwerking van hart, hoofd en handen
104	<i>verhaal: De zelfzuchtige reus</i>	138	Geen schade doen
105	<i>verhaal: De berin en haar kind</i>	138	<i>verhaal: De paradijsvogel</i>
106	Filosofische vragen	139	<i>verhaal: De Griekse en Chinese schilders</i>
109	6 Alles verandert, alles stroomt	140	Filosofische vragen
111	Natuurwet van verandering en richting	143	Beleven van eenheid
114	Herkenning in de natuur	148	Alles is energie - alles is licht - alles is bewustzijn
116	Activiteiten	148	<i>verhaal: De olifant in het donker</i>
118	Innerlijke waarden: Alles verandert, niets gaat verloren	149	<i>verhaal: De koning en het licht</i>
	Handelen: gericht blijven op het midden. Eenvoud volgen in de tienduizend dingen	150	Sterrenstof
118	Je groeit op, veranderen moet je, welke richting kies je?	152	Woord van dank
118	Wezenlijke verandering begint in het hart	154	Schematisch overzicht
118	Koester het creatieve denken van kinderen	156	Noten
118	Innerlijk richtpunt	162	Literatuurlijst

Voorwoord

10

Ademloos kunnen kleine kinderen naar een sprookje luisteren. Als betoverd gaan ze voor de zoveelste keer helemaal op in het verhaal van Assepoester, Sneeuwwitje of de boze wolf. De voorlezende leerkracht, ouder of grootouder ontkomt niet aan de gewaarwording dat het hier om iets heel wezenlijks gaat. Dat besef wordt sterker naarmate we zelf ouder worden en een groter deel van ons leven al achter de rug hebben. En het leidt dan al gauw tot een melancholieke bespiegeling; wat is er bij onszelf van die sprookjes terechtgekomen? Waren we zelf wel opgewassen tegen die boze wolven en beren, die we overigens voor een deel over onszelf hadden afgeroepen? Waarom moesten we er minstens een half mensenleven over doen om met vallen en opstaan onszelf en de wereld iets wezenlijker te begrijpen? Waarom zijn zo veel dingen ons niet eerder verteld? En hoe moet het met de volgende generatie gaan, in een wereld die we met meer problemen aan hen doorgeven dan ooit in de geschiedenis is vertoond?

Het enige en het beste wat we kunnen doen is die kinderen alles te vertellen wat we tot nu toe te weten zijn gekomen over een mens- en maatschappijwaardige ontwikkeling. Zeker, het gaat daarbij ook om wetenschap en technologie, maar niet in eerste instantie. Om een goede wetenschapper, technicus of dokter te worden, moet je namelijk eerst zien volwaardig mens te worden. Sinds een paar duizend jaar weten we dat je dan al je menselijke capaciteiten in min of meer gelijke mate moet ontwikkelen en waarderen. Want alleen op die manier kun je het evenwicht bewaren tussen het 'geestelijke' en het materiële (tussen 'hemel en aarde') en tussen je eigen 'ik' en 'de anderen'. Alleen op die manier kun je de menselijke waardigheid behouden en worden wie je eigenlijk bent. Door op die manier je Zelf te worden en daarmee je eigen middelpunt te bereiken, ben je je meer bewust van zowel je eigen binnenwereld als de buitenwereld en kom je er veel makkelijker achter wat je te doen staat.

Om naar je eigen middelpunt te komen moet je bereid zijn op reis te gaan in die binnenwereld. En al die sprookjes, mythen, legenden en sagen vertellen over die reis, net zoals de verschillende religies van Krishna, Boeddha, Jezus en Mohammed en de grote meesterwerken van kunst en cultuur, zoals die van Shakespeare en Mozart. Ze vertellen maar één verhaal. Het is de 'reis van de held', de reis van de mens die op zoek gaat naar het middel

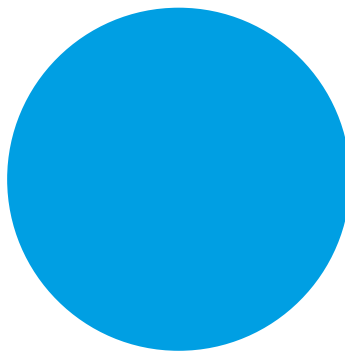
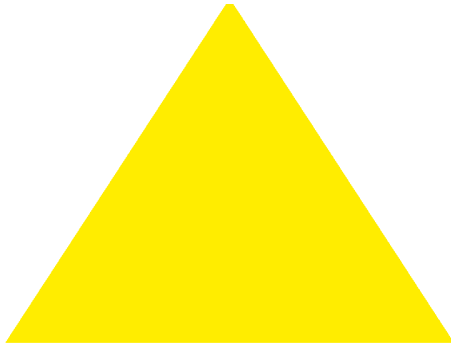
11

punt van zijn eigen cirkel. Om dat te bereiken, moet hij eerst de rand van de cirkel doorleven, en op de rand van goed en kwaad vele beproevingen doorstaan. Pas dan kan hij het middelpunt bereiken en zich daarmee bewust worden van de wereld en zijn plaats daarin. Om vervolgens te constateren dat daar het goede, het ware en het schone samenvalt. Het is bij uitstek de plek om 'nog lang en gelukkig te leven'.

Die inzichten zijn van alle tijden, maar zijn vaak uit het zicht geraakt, doordat we steeds weer in de ban raken van eenzijdige waarden. In onze tijd zijn dat het materiële en het eigen 'ik', die zo obsessief zijn geworden dat we opnieuw de menselijke waardigheid dreigen kwijt te raken. Maar die oude inzichten keren steeds weer terug en komen dan als een veenbrand boven het maaiveld uit. Het beste wat we kunnen doen is de kinderen die inzichten als een reisgids meegeven. Het gaat er dan om ze het echte leven te laten ervaren, niet alleen in het materiële, maar ook in de kunst, cultuur en natuur. Ze zullen leren het echte van het onechte te onderscheiden; ze zullen leren 'in te zoomen' op de kleine details en tegelijkertijd leren 'uit te zoomen' om de grotere samenhang te zien; ze zullen al hun creativiteit ontwikkelen om de grote problemen van deze tijd aan te pakken.

Dit boek geeft daarom aan wat we kinderen willen vertellen voor ze aan het leven beginnen. Ankie Hetteema laat zien hoe ze de kinderen vanuit dit perspectief op weg helpt. Hoe leuk het haar lijkt om met de kinderen te ontdekken welke afspraken mensen hebben gemaakt om samen te leven op onze aardbol; dat dat niet in één keer kan, maar dat je op school iedere dag een klein stukje van al die afspraken te weten komt. Hoe ze daarmee spelenderwijs de kinderen vertrouwd maakt met de meest belangrijke noties uit de menselijke beschaving. En dat veel van ons, leerkrachten, ouders en grootouders, het erg jammer vinden dat ze dat ons vroeger niet hebben verteld.

Klaas van Egmond wetenschapper en opa

Toelichting

Dit boek is opgebouwd naar de zeven levenswetten die de auteur onderscheidt, onderverdeeld in drie geestwetten (vanaf blz. 30) en vier natuurwetten (vanaf blz. 78), zeven hoofdstukken in totaal:

- 1 De geestwet van rust en beweging
- 2 De geestwet van spiegeling en analogie
- 3 De geestwet van leven en verbinden

Een hoofdstuk 'Tussen drie en vier': Eeuwigheid daalt in tijd

- 4 De natuurwet van tegendelen en harmonie
- 5 De natuurwet van actie, reactie en neutraliteit
- 6 De natuurwet van verandering en richting
- 7 De natuurwet van verenigen en versterken.

Het boek eindigt met een afsluitend hoofdstuk Beleven van eenheid. Binnen de 7 hoofdstukken vindt de lezer, telkens in dezelfde volgorde: eerst de visie van de auteur wat de betreffende wet inhoudt, geïllustreerd aan de hand van wijsheidsteksten uit alle eeuwen en (geloofs)richtingen. Dan volgt steeds een vervolg op de 'brief aan het kind' (in blauw) over deze wet, dan de uitwerking van de wet in 'herkenning in de natuur', en vervolgens 'activiteiten' die in de klas ondernomen zijn/kunnen worden om de kinderen het principe en de werking van de wet spelenderwijs te leren en ze er vertrouwd mee te maken. Vervolgens wordt iets gezegd over de innerlijke waarden van de wet, met verhalen (in grijs) die dit illustreren. Elk hoofdstuk eindigt met Filosofische vragen, die met de kinderen besproken kunnen worden.

Om het overzicht te bewaren, is achterin het boek een schema opgenomen waarin de 7 hoofdstukken en de bijbehorende begrippen op vier manieren worden benoemd: 1. de wetten; 2. herkenning in de natuur; 3. innerlijke waarden; 4. filosofische vragen.

De levens- en werkervaring van de auteur krijgt in dit boek vorm als een pleidooi voor een nieuwe balans; het laat zien 'hoe je dichtbij brengt wat veraf lijkt' en staat borg voor een verdieping in de omgang met de ons toevertrouwde kinderen, voor 'wat je kinderen mee wilt geven'.

De uitgever

Brief aan het kind

14

Lief kind,

Er wordt mij gevraagd jou een brief te schrijven.

Een brief over wat ik jou aan onderwijs gun.

Laat ik dan allereerst zeggen dat ik jouw *eigen-wijsheid** wil leren kennen, zodat ik daarop kan inspelen.

Ieder kind komt met een levensdoel op aarde.

Je vindt dat doel door wat je leuk, fijn en mooi vindt en door waar je goed in bent.

Sommige kinderen weten al heel snel waarvoor zij leven, anderen pas als zij ouder zijn.

Om jouw levensdoel te ontdekken wil ik je in de klas *heel veel* laten zien, laten voelen, laten horen, laten proeven, ja eigenlijk laten ervaren. Laat mij het maar weten wat je leuk of heel erg saai vindt!

Soms laat ik je iets doen waar je geen zin hebt, of misschien wat je *moeilijk* of *een beetje eng* vindt. Misschien komt dat wel omdat je het eigenlijk nog niet kent!

Ontdekken wat er allemaal op de wereld is, wordt dubbel zo leuk *samen* met je vrienden en vriendinnen! Nou, die hebben we genoeg in de klas! Het lijkt mij ook heel leuk om je te vertellen welke afspraken mensen gemaakt hebben om samen te leven op onze aardbol. Dat kan ik je echt niet in één keer vertellen, hoor!

Iedere dag op school kom je een klein stukje van al die afspraken te weten.

15

Want alles wat we doen op school heeft te maken met *de grote wereld*.

En met hoe jij in die grote wereld past, hoe jij op jouw eigen wijze deze wereld mooi, misschien wel mooier kan maken.

Zullen we samen een plakboek over jou maken?

Heb je 's avonds wel eens naar *de sterren* gekeken? Heb je ze zien fonkelen?

Ook al kan je het niet met je ogen zien, weet je wel dat jij van sterrenstof bent gemaakt?

Dat de ster in je hart kan stralen door je ogen, je lach op je gezicht, door je handen en dat je je voeten kan laten *huppelen* van plezier en geluk?

Ja, samen hart naast hart elkaar onderwijs geven, jij mij en ik jou, dat is het onderwijs dat ik jou gun! Zo wordt onder-wijs door eigen-wijs, tot 'boven-wijs'!

Deze brief is lang genoeg; volgende keer vertel ik je meer.

Je juf

In de brief zijn de 10 ankers verwerkt die tijdens de cursus 'Het kan voor het kind' besproken werden: De drie pedagogen (zelf maakte ik er vier van omdat elk kind ook met zichzelf of wel zijn diepste zelf in gesprek is), kennis van leerlijnen, uitdaging bieden, procesgericht zijn, documenteren, competent zijn, inspelen op de kinderen, achter gedrag kijken, tijd voor verwondering, vraag het de kinderen. Ze zijn onder te brengen in de **schuingedrukte woorden in de brief.*

Hoe het begon

16

Welk onderwijs gun jij de kinderen?

Schrijf dit in een brief aan het kind.

En volg een leerlijn hoe je daar inhoud aan geeft.

Maak daar een verslag van.

Met deze opdracht binnen de cursus *Het kan voor het kind* begon het.

Ik schreef de brief en dacht aan de vele goede leerlijnen die geschreven zijn.

Maar in de ruim drieëndertig jaar dat ik in het basisonderwijs werkzaam ben, waarin ik alle groepen les heb mogen geven en nu de laatste jaren de kleuters, was er niet één, die passend was voor wat ik voor ogen had.

Het onderwijs dat ik kinderen gun, zo realiseerde ik me, zat vooral in kleine begin- en tussendoor-activiteiten, het spelen met natuurverschijnselen, die kinderen zo aanspreken en omdat daaruit in gesprekjes veel af te leiden is voor ieders innerlijkheid. Ik nam me voor deze te ordenen en met de kinderen uit te werken.

Het gaf veel plezier, bleek ook waardevol in mijn contacten met de kinderen en ook naar mijzelf. Ik schreef en nam foto's.

Na de powerpointpresentatie, die ik als afsluiting van de cursus hield, was er belangstelling bij de cursusleiders voor het materiaal. De directeur van de basisschool stelde voor om het te gebruiken bij een ouderavond. De reacties, mede van ouders brachten mij op het idee om er een boek van te maken. Het boek is geschreven voor leerkrachten, ouders, opa's en oma's. Ook voor jongeren, die hun weg gaan zoeken door het leven. Om via dit geschreven woord gedachten uit te wisselen over de geest- en lichtkracht van het begin, wat het betekent je zelf als microkosmos te zien, verbonden met de kosmos. Dat het kan inhouden: meewerken aan het grote geheel, aan de schepping, maar ook tegenwerken.

Dit alles ter inspiratie, en als basis van waaruit we open kunnen staan voor wat de (klein)kinderen vanaf de geboorte aan innerlijkheid bij zich dragen, voor wat zij vragen en beleven, om daarop in te spelen, het te bevestigen, omdat zij kersverse bewoners zijn van het heelal, van heel het al. Jan Amos Comenius, onderwijs-pedagoog van het eerste uur sprak al de overtuiging uit 'dat kinderen godgeleerd zijn'. Met hen kunnen wij die wonderlijke grondslag en bijzondere samenhang van leven ervaren. Met eenvoudige middelen als een emmer water, een lege fles, een plastic zak,

een bal of keukenpapier, is al veel te beleven. Ik beseftte dat ik die eenvoud moest gronden in de wijsheid die al eeuwenlang waar ter wereld ook met de mensheid meetrekt en die de moderne wetenschap in onze tijd meer en meer nadert.

Voor de ordening vond ik inspiratie bij het hermetisme, waarin ik bepaalde universele wetmatigheden aantrof. Alleen al de naam Hermes Trismegistos, 'Hermes, de driemaal grote', gaf de eerste drie geestelijke principes. Zij zijn te herkennen in een liefdevol hart en een helder hoofd, die samen leiden tot ware levenskunst. Zij corresponderen met de werkwijze binnen het onderwijs om hart, hoofd en handen aan te spreken.

Na deze drie geestwetten beschrijf ik vier natuurwetten. Immers bij het aardeleven hoort het getal vier, te herkennen in de vier elementen: aarde, lucht, water en vuur of de vier windrichtingen: noord, zuid, oost en west. Deze drie en vier, samen zeven, ontspringen uit 'het ene onbeweeglijke en onnoembare', en komen aan het eind bij elkaar in 'samenhang en eenheid van alle leven'.

In deze zeven kunnen wij, voor het kind maar ook voor onszelf, ontdekken wat het zou kunnen betekenen een 'waar, echt mens' te zijn.

Op het moment van de cursusopdracht was ik leerkracht van groep 1 en 2, van kleuters. De activiteiten en de innerlijkheid die ik beschrijf, gaan over deze leeftijdsgroep. Maar ik kan me voorstellen dat de ordening en de herkenning in natuurverschijnselen ook te gebruiken zijn voor oudere kinderen, hogere groepen binnen het basisonderwijs. Het zal andere activiteiten opleveren. Maar de relatie kosmische ordening en innerlijkheid zal verdieping vinden en een sterke basis in het kind gaan vormen om het leven dat het voor zich heeft, gelukkig en verantwoordelijk te leven.

Hermetische ordening

De vele scheppingsverhalen die de wereld rijk is, trachten een beeld te scheppen in antwoord op vragen als: Waar komt de wereld vandaan? Van waar het heelal, het licht van de zon? En wij, mensen? Zij die hierover nadenken en hun gedachten opschrijven noemen we filosofen. Een 'filosoof' is iemand die 'de wijsheid bemint', iemand die tracht het leven te begrijpen. In die zin kan iedereen filosoof zijn.

Bekende filosofen zijn Plato en Socrates, Spinoza, Nietzsche; we denken niet zo gauw aan Hermes Trismegistos. Misschien was Hermes ook niet echt een filosoof.

Wie was, of kunnen we beter vragen, wie is Hermes Trismegistos?

We moeten bij Hermes niet denken aan een historische figuur. Hermes'

17

begin ligt al in Egypte, ruim 3000 jaar voor Christus toen de zonnegod Re, Thoth, 'de Heer van het Schrift' aanstelde, als boodschapper van zijn wijsheid voor de mensen.

18

300 jaar voor Christus was de stad Alexandrië een smeltkroes van cultuur, religie, geleerdheid en kennis. Het had een gemengde bevolking: Egyptenaren, Syriërs, Grieken en Joden. Zij leefden vreedzaam naast elkaar. De omgangstaal was eerder Grieks dan Egyptisch.

Het is daarom niet verwonderlijk dat de wijsheid van Thoth, de Egyptische wijsheid, gaat samenvallen met de Griekse wijsheid van Hermes. De mythen vertellen dat Hermes de zoon van oppergod Zeus is. Met zijn gevleugelde voeten en vleugels op de helm, en de Mercuriusstaf in de hand beweegt hij zich, net als Thoth tussen hemel en aarde als boodschapper van de goden.

Op het vloermozaïek in de kathedraal van Siena in Toscane (Giovanni di Stefano 1488) zien we Hermes afgebeeld en twee figuren die hem respectvol naderen en een boek in ontvangst nemen. Volgens overlevering zijn de twee figuren Pythagoras en Mozes. De linkerhand van Hermes rust op een steenblok met inscriptie dat gedragen wordt door twee sfinxen. Zij verwijzen naar de Egyptische wijsheid. Van daaruit zou Hermes de grondslag gelegd hebben voor de Griekse filosofie en de joodse en daaruit voortvloeiende christelijke religie.

In museum de Pont in Tilburg vullen een originele afbeelding van het vloermozaïek en drie daarvan sterk uitvergrote fragmenten de vier wanden in een voorstellingszaal. Het is werk van Sigmar Polke en is in de vaste collectie opgenomen.

In The Embassy of the Free Mind te Amsterdam zijn in het museum vele oude afbeeldingen en teksten te zien, en is de wereldwijd unieke boekencollectie, de verzameling van 2000 jaar wijsheid uit de hermetische traditie van de Bibliotheca Philosophica Hermetica te bezichtigen en nog te lezen.

Wie Hermes zegt, zegt *Corpus Hermeticum*. Het is de verzameling voorchristelijke boeken waarin de Egyptische oerwijsheid in dialoog en kerngedachten uiteen wordt gezet. Hermes is daarin de mens die de wezenlijke dingen, de dingen die er toe doen overdenkt. De mens die wil weten en begrijpen en die daarom de toevoeging Trismegistos bij zijn naam ontvangt, de driemaal grote.

Hermes is groot in wetenschap - in kennis, groot in religie - in verbinding, in liefde en groot in kunst - in levenskunst. Deze drie komen in de hermetische oerwijsheid niet los van elkaar naar voren, zoals wij nu wetenschap,

religie en kunst onderscheiden. De grootheid van Hermes schuilt in volledig mens zijn, in de eenheid van geest, ziel en lichaam in verbinding met de ene oorsprong van leven en met de kosmos en planeet aarde.

Het gedachtegoed steunt op het principe: 'Zo boven, zo beneden. Zo binnen, zo buiten. God is in de hemel en de hemel is in de wereld'. De hemel verborgen in het hart van de wereld. Geen wijsheid, hoog verheven, ver weg waar we niet bij kunnen, maar een wijsheid die in mensenharten te wachten ligt, dichtbij. Het *Corpus Hermeticum* tracht die wijsheid te ontsluiten.

Het boek werd in de Italiaanse Renaissance, samen met de teksten van Plato vertaald door Marsilio Ficino, één van de bekendste Italiaanse renaissance-denkers. Het zorgde voor een omslag in het bewustzijn van mensen. Een nieuw mensbeeld trad naar voren. Een nieuw levensperspectief werd geboden. Een nieuwe dimensie geopend voor de toekomst, voor nu!

Een nieuwe balans

De schematische ordening van de zeven hoofdstukken kunnen onmogelijk de volheid van leven dekken, maar wel een verhaal vormen. En wij hebben verhalen nodig waarbinnen wij betekenis, zinvolheid en waarden kunnen vinden. Waardoor de wereld een beetje meer begrijpelijk wordt, waarin wij onze plaats kunnen ontdekken.

Zoals in het boek en de gelijknamige film *De uitvinding van Hugo Cabret* van Brian Selznick, waar twee weeskinderen 's nachts vanuit de hoge stationsklok in de toren, uitkijken over de stad Parijs: de verlichte wegen, de vele lichten zien zij als metafoor voor het heelal. Het is één grootse beweging van in elkaar wentelende raderen en bollen en lichten. Het lijkt wel op een machine, zeggen zij, maar deze kent geen reserveonderdelen. Dat weten zij heel zeker. Zij zien ieder deel een onvervangbare plaats innemen in het geheel. En zij vragen zich af, wat hun plaats daarin zal zijn.

Natuurlijk moeten wij de kinderen leren lezen, rekenen en schrijven, de 'schoolse' vaardigheden die nodig zijn om aan te sluiten op het middelbaar vervolgonderwijs, zodat zij zich in de wereld zullen kunnen redden. Maar laat onderwijs, dacht ik, niet langer in de eerste plaats gericht zijn op kennis en de daarbij behorende vaardigheden. Laat het meer ruimte geven om 'mens' te worden. 'Werkelijke kennis over de mens opent de innerlijke verbinding met de ziel en veroorzaakt een glimlach op het gezicht', schreef Rudolf Steiner.¹ Laten wij gezien de tijd waarin wij leven kinderen de kans geven om zich een beeld te vormen van wie zij ten diepste zijn, en

19

wat hun relatie tot de wereld is. Laten we vooral de zuiverheid en eigenheid zien te bewaren waardoor zij zich kunnen ontplooiën tot een mens in de samenleving die ‘zin’ aan het bestaan weet te geven, vanuit welke filosofische invalshoek of levensbeschouwing ook, altijd aansluitend bij de eigen innerlijke bron en de mogelijkheden in de eigen persoonlijkheid met de stille stem in het eigen hart als kompas.

Een nieuwe balans... is geen persoonlijke oproep, zeker niet. Met zoveel enthousiasme en liefde wordt binnen het onderwijs voor en met de kinderen gewerkt. Wel wil het zich richten op een manier van denken die algemeen is geworden.

Ja, laten wij een nieuwe balans vinden, waarin natuurbeleving, kunst en muziek een belangrijke plaats innemen, en verhalen die, afgestemd op de leeftijd van de kinderen verteld, een diep innerlijk weten aanraken. En vooral een balans waar het leven zelf, dat spontaan met de kinderen gedeeld wordt, centraal staat.

Want de echte school is het dagelijkse leven.

Het is een uitdaging om ‘de juiste momenten’ te ontdekken en daar tijd en ruimte voor te nemen. Soms is het thema een aanleiding, soms de zon die vuurrood naar binnen schijnt, de regenboog aan de hemel, mieren die naar zoetigheid lopen te zoeken, een ruzie of de geboorte van een zusje of broertje of het doodgaan van een huisdier.

Natuurlijk willen wij kinderen dingen leren. Maar de waarheid is dat zij de wereld niet met ‘onze’ ogen, maar met nieuwe ogen bezien. Zij dragen nieuwe mogelijkheden in zich om creatief de onzekere toekomst tegemoet te treden. Luisteren naar hun ideeën en vertrouwen stellen in wat zij denken, is van grote waarde. Om hierover met kinderen van gedachten te kunnen wisselen zegt Janusz Korczak²:

Een opvoeder hoort een partner te zijn en niet een oppasser. Hij behoort te erkennen dat een kind problemen heeft, vragen stelt en daarop een serieus antwoord verwacht. Je bent zelf het kind onder al die kinderen dat je vóór alles moet leren kennen, opvoeden en opleiden. Geen enkele opvatting mag een absolute of immer geldende overtuiging worden. De dag van vandaag moet altijd slechts een overgang vormen tussen de som van de ervaringen van gisteren en het grote aantal ervaringen van morgen.

Ik wil handelen – integer en grondig – vanuit mijn eigen ongedwongen goede wil onder toezicht van het waakzame geweten. Niet ten behoeve van mijn gemak, maar om mij te verrijken. Wantrouwig tegenover zowel andermans opvatting als die van mijzelf. Ik weet niet, ik zoek, ik stel vragen.

Zou het mogelijk zijn al vragend, achter eenvoudige levensverschijnselen een levenskracht te ontdekken, als sleutel tot de eigen ziel en daarmee een verbondenheid met al wat leeft?

We hebben vast wel eens een plant zien opkomen tussen de stoeptegels. De plantenziel kent de drang om door weerstand heen te groeien naar het licht. De menselijke ziel groeit door haar verlangens heen, maar waarheen? Zeven beschreven levenswetten willen daartoe gedachten geven tot overweging.

Het woord ‘wetten’ moeten we niet verkeerd begrijpen. Mensen hebben wetten opgesteld voor de samenleving. Zij moeten worden nageleefd. En er zijn kosmische wetten bestemd voor het welzijn van leven, voor de ziel. Zij zijn er om open te leggen, als op een mooie schaal, waarvan ieder die wil mag nemen. Zij worden werkzaam alleen van binnenuit op basis van innerlijke herkenning en zijn zeker niet om te sturen naar bepaald gewenst gedrag of wat dan ook.

Kosmische wetten kunnen ankerpunten worden, een veld van begrip en licht tussen hemel en aarde ontsluiten, waar in allerlei situaties op terug kan worden gevallen. Geaard met wortels in de wereld zal het dan mogelijk blijven ook de vleugels uit te slaan naar de hemel. Altijd zal de liefde voor de kinderen steeds voelbaar voorop dienen te staan.

En dit heeft alles te maken met het geluk van planeet aarde, het geluk van de wereld, het geluk van de kinderen en van onszelf.

Waarom waardevol

Hoe ziet de wereld er in de toekomst uit? In wat voor een wereld zullen wij leven? Wat zijn de gevolgen van globalisering? Razendsnel volgen de nieuwe technologieën elkaar op. De mobiele telefoon is niet meer uit de handen te denken. Internet opent een ongelooflijk uitgebreid veld van informatie. Het verbindt ons in enkele seconden met de stroom van gebeurtenissen aan de andere kant van de wereld. We communiceren op afstand. Kunstmatige intelligentie wordt ingezet, komt naderbij. Nieuwe ontwikkelingen op medisch, technisch, economisch en politiek gebied veranderen het beeld van de wereld.

De wetenschap heeft ons de afgelopen jaren heel veel geleerd over al wat van de aarde is.

Zij stuit op het kleinste deel van leven. Dagelijks worden wij bijgepraat over astronomische vondsten, uitdijend heelal, zwarte gaten, kwantumfysica, biochemische processen, ook in relatie tot de werking van ons hart en brein. In deze wieling van verandering, vernieuwing en versnelling raken velen het zicht op zichzelf kwijt en op hun verhouding tot de ander en de we-

reld. Het levensgevoel in onze tijd wordt veelal gekenmerkt door onrust, verwarring, stuurloosheid en zinloosheid. Machteloosheid ook, ten aanzien van het grote menselijke lijden dichtbij of ver weg en de verliezen die planeet aarde lijdt.

De wereld ligt open.

Wat is onze plaats als individu in die grote wereld, in de veelheid? Een eeuwenoud Chinees boek van wijsheid, de *Daodejing* met eenentachtig diepzinnige spreuken geschreven door Lao Zi benoemt die veelheid waarin wij verstrikt kunnen raken ‘de tienduizend dingen’. Breekt de tijd niet aan om in het vele, het ene te ontdekken, om de verworven individualiteit te laten ontstaan, bewust in universaliteit? Dat wij ons optrekken in de geest van het abstracte denken om de grote verscheidenheid harmonisch te verenigen.

Een kind kijkt met een open ziel de wereld in. Het verwondert zich over alles wat het ziet, hoort en ervaart. Het draagt de wereld van het licht nog heel dicht bij zich.

*Het jonge kind draagt alles in zich: de belofte, de oneindige rijkdom, het geluk en de glorie van de schepping. Dit ligt echter nog in hem verborgen. De geboorte is met recht een wonder; met de geboorte komt óók de eeuwigheid mee.*³

Tijdens de basisschoolperiode en in de puberteit zien we kinderen veranderen. Er ontwikkelt zich een strijd tussen wat er in hen is en wat de buitenwereld van hen vraagt. De onbevangenheid en onschuld, vooral ook de verwondering raken zij min of meer kwijt. Wij leiden de kinderen binnen in de door de eeuwen heen ontstane menselijke inzichten en afspraken en regels. Kinderen aarden, maken zich de aarde eigen, en dat moet ook. Maar waar blijft de innerlijke vrijheid, dat stukje hemel, het ware zelf, de lichte ziel die bij de geboorte is meegegeven, die het ankerpunt zou kunnen zijn voor het verdere leven?

Weinig wordt gesproken over het geestelijk-innerlijk zieleleven. Hoe kunnen we in de enorm grote verscheidenheid van het leven en in het vele dat nog staat te gebeuren – de openheid naar de hemel of de ziel als bron van levenskracht, stevigheid en geluk in het kind bewaren?

*De hoofdzak van onderwijs dient te zijn: De zintuiglijk waarneembare dingen aan de zintuigen voor te leggen zodat zij begrepen kunnen worden. Vlijtig de zintuigen oefenen in het juist vatten van de verscheidenheid der dingen betekent de grondslag leggen voor alle wijsheid, voor alle welsprekendheid, en alle wijze handelingen in het leven.*⁴

Een oud Chinees gezegde luidt: ‘Een beeld zegt meer dan duizend woorden’. De wereld van natuurverschijnselen fascineert kinderen.

Het is een ingang om te spreken over het belang van de natuur, over hun verhouding tot die natuur, over hoe wonderlijk ‘de samenhang der dingen’ is.

Want in het natuurlijke leven is een analogie te ontdekken met het eigen innerlijk leven.

Een natuurverschijnsel getuigt namelijk van een diepe waarheid, die binnenin de ziel herkend kan worden. In relatie met een universeel levensprincipe uit de geestelijke wereld tilt het de lichtheid van de ziel in het bewustzijn. Het bewaart en ontsluit het geluk dat als belofte in het kind ligt te wachten.

Met dit boek hebt u geen methode, geen apart vak in handen. Dat wil het zeker niet zijn. Het reikt hoogstens wat ideeën aan, die makkelijk aan te vullen zijn met prachtige prentenboeken en de boeken die verschijnen over filosoferen met kinderen. Maar de kracht van wat u met dit boek in handen hebt, zit in de samenhang die wordt aangebracht tussen het geestelijke, het natuurlijke en het menselijke. Filosoferen en socratisch denken leert de juiste vragen te stellen, kritisch en probleemoplossend. Het is behulpzaam en maakt het makkelijker om ruimer en dieper, de eigen innerlijkheid en de geest der dingen te verstaan, het grote verband van leven, van oorsprong, kosmos en mens. Een besef dat in de eenentwintigste eeuw noodzaak is geworden. Hoe onvolledig het boek ook mag zijn, het brengt een groot levensgeheim aan het licht dat met het menselijk hart verbonden is.

‘Na regen komt zonneschijn’, spreekt van de wisseling in de tijd.

‘Achter de wolken schijnt altijd de zon’, van eeuwigheid.

Beide gezegden spreken tot ons.

Hier begint ons avontuur met de kinderen.

Het getal één, als oorsprong,
sluit alle getallen in zich,
zonder zelf door enig ander getal
te zijn voortgebracht.

Corpus Hermeticum 7:26,27

Het onbeweeglijk begin

Een appelboom begint met een klein pitje in de grond. Waar komt het pitje vandaan? Van een appelboom! Pitje en appelboom, maar wat is er het eerste? De kip of het ei?

Waar komen wij vandaan? Vanwaar de bomen, de bloemen, de slak, de neushoorn?

Waar komt alles vandaan? Altijd hebben mensen naar woorden gezocht om het ontstaan van de aarde te verklaren.

Tegenwoordig spreekt men wel van de *Oerknal*, een gebeurtenis waarbij in één enkel ogenblik alle materie is ontstaan en waarvan alles en iedereen gemaakt is.

De oude Grieken dachten daar anders over. Zij zeiden dat het niet met een knal was begonnen, maar met *Chaos*. Was *Chaos* een goddelijk wezen of alleen maar een toestand, niet in de zin van een rommeltje, maar waarbij er niets was?

Het eerste wat uit *Chaos* voortkwam, waren oerprincipes: duisternis en nacht, dag en licht, aarde, zee en hemel. Er ontstond een zekere ordening, een orde, een *Kosmos*.

Oergoden en goden, helden en monsters, de Griekse mythen kwamen tot leven.

De Egyptenaren beschouwden de kosmos als het resultaat van een bewuste scheppingsdaad van de ene. De ene die beweging om zich heen schiep, als een golvende, wijde mantel om zich trok, bezaaid met zonnen, sterren en planeten, waarop zeeën en bergen verschenen, bomen en prachtig gekleurde bloemen, ja, een woonplaats om te leven. En zij wisten: 'Alles is één en het ene is alles.' Zij zagen dat een ontwikkelingsgang voor de mensheid was ingezet. Mensen zouden door duistere perioden van bewustwording heen, zich kunnen gaan oprichten tot het licht, het ene begin waaruit alles was voortgekomen. Want de grondslag van hun leer was de eenheid van mens en godheid. Dat ene onzichtbare begin, God, kon nooit worden uitgebeeld; daarom gaven zij uitsluitend de functies weer die van de ene uitgaan. Dan werd het een herkenbare kracht. Zo wordt Atoem⁵, de oergod, gezien als de ondergaande zon, die zich aan de aarde schenkt, als 'hij die zich nog niet voltooid heeft'. Re, de grote zonnegod, de belangrijk-

ste, als een stralende zon aan de hemel. Het water van de Nijl brengt wel het leven naar het woestijnland, maar het is toch de zon, Re die boven alles het leven geeft. Re belichaamt daarom de scheppende kracht. Zijn naam komt ook gecombineerd voor met Atoem. Atoem, het in de aarde gelegde oorspronkelijke licht, stijgt als aspect van Re uit de ‘oerwateren’ op om het universum te scheppen. Deze gedachte loopt parallel met de beschreven schepping in het Bijbelboek Genesis: ‘De aarde was woest en ledig, Gods Geest zweefde boven de wateren, en God schiep hemel en aarde’. Mensen verschijnen, men zegt uit de tranen van Re. Vrije mensen met een keuze: mee op te gaan in die grootse schepping, de werken van het licht te doen of niet. De mythe vertelt dat de mensen het goede en schone dat Re voortbracht begonnen te ondermijnen. Re trok zich terug in de hemel. Hij liet de mensen niet aan hun lot over. Hij benoemde de wijze god Thoth (later Hermes Trismegistos) tot hun hoeder en leraar, opdat eenmaal Atoem, de lichtvonk nog onbewust in hen, bewust als Re het licht zou zien.

Wie of wat was er vóór de Chaos? Wie of wat was er vóór de Oerknal? Of vóór de Schepping? De wijsheid van India noemt het: ‘Het ene dat ademloos ademt’.

*Er was noch zijn noch niet-zijn,
er was geen luchtruim en geen hemel boven.
Wat roerde zich? En waar? Onder wiens opzicht?
Er was geen wisseling van dag en nacht.
Slechts ademde ademloos daar door zichzelf het ene,
en daarbuiten was niets anders.⁶*

Dan spreekt Brahma het eerste woord, het vloeit uit: ‘Het begin’ is er. Het onbeweeglijke oerbegin spreekt het woord. En er is beweging, trilling, leven. Abstract en beknopt, in drie woorden, schrijft Johannes in zijn evangelie: ‘In den beginne was het woord en het woord was bij God. Alle dingen zijn door het woord geworden. In het woord was leven en licht.’ Als uit een onzichtbare bron borrelt levenskracht, vormen zich krachtlijnen en onveranderlijke natuurwetten, zuiver afgestemd op elkaar; het punt van binnenstromen ligt midden in de symbolische cirkel van het universum. Het is een onbeweeglijke plek van waaruit en waar omheen al wat is beweegt. Het is het ondeelbaar ene, en toch zo onvoorstelbaar in alles aanwezig, op alle plaatsen, als volheid, altijd alles vervullend want het kent geen maat of hoeveelheid. Het is. Dat wat zo abstract is en ons bevattingsvermogen te boven gaat, heeft beelden, verhalen en taal nodig

opdat wij ons een voorstelling kunnen maken van het onuitsprekelijke ademloze, dat toch ademt en ons aangrijpt. Maar laten we ons zelf niet gevangen zetten in woorden en beelden.

Of we nu zeggen: Brahma, God, het Ene, Re, Licht...

Of we nu spreken van oerknal, chaos, schepping, evolutie, het niets of alles... het is begonnen! Het is een ondoorgrondelijk mysterie. Onbegrijpelijk groots voor ons.

Wij zijn er niet bij geweest...of wel? Zijn wij uit dezelfde krachten en elementen ontstaan? Wat te denken van ‘Atoem’, van een schepping die nog wordende is? Ook in ons. Hoe dan?

Kind, welke belofte draag jij met je mee, voor nu, voor de wereld? De Italiaanse pedagoog en filosoof Loris Malaguzzi zegt dat je uit honderd talen bestaat. Honderd handen. Honderd gedachten. Honderd manieren om te denken, spelen en praten. Honderd, alsmaar honderd manieren van luisteren, verbazen en liefhebben. Honderd vreugdes om te zingen en te begrijpen. Honderd werelden om te ontdekken. Honderd werelden om uit te vinden. Honderd werelden om te dromen.⁷ Wat ontwikkelt zich binnen in jou, wat heb je te geven?

De sleutel in het hart

Toen het heelal uit de Oneindigheid tevoorschijn was gekomen, bevonden de mensen zich nog in een staat van oneindige scheppingskracht, dicht bij God. Maar God wilde dat de mens zich tot een zelfstandig schepsel zou ontwikkelen en creëerde daarom de aarde als woonplaats voor de mensen.

‘Maar hoe voorkomen we dat de mensen steeds terugkomen naar de hemel?’ vroeg de aartsengel Gabriël zich af. ‘Want ze moeten nu wel blijven waar ze zijn om zich verder te ontwikkelen’.

God en de andere aartsengelen knikten en begonnen te bedenken wat ze konden doen om de mens op aarde te houden.

De engel Michaël zei: ‘We moeten de hemel afsluiten.’

‘Maar waar laten we dan de sleutel?’ vroeg Gabriël.

Michaël antwoordde: ‘We moeten de sleutel ergens verstoppen waar de mensen hem niet kunnen vinden.’

‘We zouden de sleutel op de bodem van de diepste oceaan kunnen leggen’, stelde de engel Rafaël voor. Maar God zei: ‘Ik ken de mensen, daar zullen ze hem zeker vinden.’

‘Dan verstoppen we de sleutel onder de sneeuw op de top van de hoogste

berg,' zei de engel Uriël. Maar God zei weer: 'Daar zullen ze hem zeker vinden.'
'En in de verste uithoek van het heelal?' vroeg de engel Ezechiël.

God antwoordde: 'Ook daar zullen ze hem vinden.'

Toen nam Gabriël weer het woord: 'Ik weet wat we moeten doen. We verstoppen de sleutel in het hart van de mens!' En toen zei God: 'Ja, laten we dat doen. De mensen vinden de sleutel eerder op de bodem van de diepste oceaan, of op de top van de hoogste berg, of in de verste uithoek van het heelal dan in hun eigen hart. Maar als ze hem in hun eigen hart vinden, dan zullen ze hem ook mogen gebruiken!'⁸

Beweging
rondom een
vast punt

De kringloop is niets anders dan de beweging rondom hetzelfde middelpunt, die door de onbeweeglijkheid van het middelpunt volkomen wordt beheerst.

Corpus Hermeticum 6:20

1 Beweging rondom een vast punt

Geestwet van rust en beweging

Zoals één kaars een ruimte verlicht, zo stroomt uit het 'ene begin' een enorm, oneindig uitgestrekt, bolvormig veld van licht, waarin onze planeten niet meer zijn dan zandkorreltjes, die om een wat grotere zandkorrel, de zon, draaien. In oude wijsheidsstromen wordt het omschreven als: 'God is een cirkel waarvan het middelpunt overal is en de omtrek nergens.'⁹

Deze geestwet zouden we ons kunnen voorstellen als een groots en krachtig vader-moederveld, een alles vervullend, cirkelend en wervelend, scheppend energieveld dat trilt en golft in kracht en beweging. De kracht, het vaste punt in het binnenste dat alle eigenschappen bevat tot openbaring of groei, precies zoals het zaad van een plant ieder onderdeel van die plant verborgen houdt. Beweging, die tracht het binnenste, wat aan eigenschappen aanwezig is, naar buiten te brengen, te realiseren, zoals zaad kan ontkiemen, kan groeien en de bloem voortbrengt.

Kracht als potentie werkt samenbindend en beweging is uitstromend. Twee krachten die evenwicht vinden in de bol, de cirkel waarbinnen alles vanuit de punt beweegt en daarheen ook weer terugstroomt. Wijsheidswoorden van de Indianen vertellen van deze rondgang:

Alles wat de kracht van de wereld doet, wordt gedaan in een cirkel.

De hemel is rond, en ik heb gehoord dat de aarde rond is als een bal en de sterren ook.

Als de wind op zijn krachtigst is, wervelt hij.

Vogels maken ronde nesten want hun religie is dezelfde als de onze.

De zon komt op en gaat onder in een cirkel. De maan doet hetzelfde, en beide zijn rond.

Zelfs de seizoenen vormen een grote ronde cirkel in hun wisseling, en komen altijd weer terug waar ze waren. Het leven van een mens is een cirkel van kindertijd naar kindertijd.

En zo is de cirkel overal waar kracht beweegt.¹⁰

Dit begin, we zouden kunnen zeggen dit vader-moederveld van leven in potentie, zag de Griekse filosoof Plato voor zich als de onveranderlijke goddelijke wereld, waarin alle ideeën tot vormgeving aanwezig zijn. Daarop baseerde hij zijn ideeënleer. Alles is een idee.

Alles wat in de kosmos en op aarde te vinden is, bezit volgens deze leer een soort mal. Denk aan het gieten van gips in een vorm. Het wordt een konijn, een paard of een kip. Wat uit de vorm komt, is oplosbaar, veran-

derlijk en keert na verloop van tijd ontbonden weer terug naar het begin. Alle tijdelijke dingen, die wij met onze handen, onze ogen, oren, neus en mond kunnen waarnemen noemt Plato de zintuiglijke wereld. Maar ook dingen die wij niet kunnen zien of aanraken, zijn volgens Plato een idee. Uit de idee van het goede ontstaat goedheid. Uit de idee van het ware, waarheid. Uit de idee van het schone, schoonheid. De zuivere idee van het goede, het ware en het schone behoren in zijn visie tot de onveranderlijke bovenzinnelijke wereld. Het is de wereld van de goddelijke ziel, die wonderlijke tussensfeer, die het midden houdt tussen het geestelijke en het stoffelijke. Dan gaat het niet om de vraag of een méns goed kan zijn. En dan is het goede niet iets wat men doét. Maar het is de ziel die trekt en vooruitsnelt, het goede kenbaar maakt dat door de mens gevolgd kan worden en hem optrekt tot hogere gebieden.

Want het is alleen de mens die de oorspronkelijke idee van zuiver leven als een zelscheppend, levend beeld in zich meedraagt. Plato sprak over de wereldziel als het goddelijk middelpunt van lichtkracht in de aarde. Op dezelfde wijze ziet Plato in de mens, in zijn midden de flonkering van een goddelijke vonk, een wordende ziel, die omhoog kan reiken, de hemel in maar ook omlaag kan vallen, de aarde in. Het is aan de mens als vrij wezen om te kiezen: of zich te verliezen in begeerten in het stoffelijke leven, of zich te verheffen op de weg van het goede, het ware en het schone, en de relatie tussen geest en stof te leren doorgronden, te komen tot ‘gods-aanschouwing en godsverwerkelijking’.¹¹ Eenmaal zal hij zichzelf kennen, de mens die hij ten diepste is. In een hindoeïstisch verhaal, in de Oepanishads, vraagt een meester aan een kind wat het ziet als het de vrucht en vervolgens de zaden van een Nyagrodhaboom opensplijt. Als het kind antwoordt niets te vinden, zegt de meester: ‘Waarlijk, mijn kind, uit dat ijle, dat je niet ziet rijst deze machtige Nyagrodhaboom op. Dat ijle heeft de hele wereld als haar ziel. Dat is de Atman. Dat ben jij!’¹²

Enkele eeuwen voor onze jaartelling verscheen in China het kleine boekje: de *Daodejing*, dat wordt toegeschreven aan Lao Zi. Het ijle wordt hier Tao genoemd.

*Tao is een mysterie. Tao is in de hele kosmos, in ons zonnestelsel, overal op aarde, in de bomen, de planten en de dieren, in de bergen en stenen, in cellen en atomen. Tao is ook in de mens.*¹³

En de mens kan, zo zegt Lao Zi, ‘als het hart vrij is van alle aardse gerichtheden en begeerten het mysterie van Tao’s spirituele essence aanschouwen.’^{14 25}

Ons hart is allesbehalve vrij. Het hunkert, verlangt, kent hartstochten, het trekt dan hierheen, dan daarheen. Het kent gewoontepatronen, zit verstrikt

in maatschappelijke gedachtenconstructies. Moe geworden verzucht het: ik moet even tot mezelf komen. Is dit ‘zelf’ rustpunt? Evenwichtspunt? Het punt in het binnenste waar de bezielende kracht huist? En kunnen we dit binnenste binnen dan de ziel of lichtvonk noemen? Misschien ‘ware zelf’ of ‘het ware’ in jezelf, wie je echt bent?

‘Gebruik je verstand!’ zeggen we, maar ook ‘luister naar je hart!’ Verstand gebruik je, maar luisteren doe je naar je hart. Het hart is het levend middelpunt in ons lichaam. Men zegt dat het hart een specifiek aanvoelingsvermogen heeft – intuïtief weet het van een groter en hoger leven. Om het in woorden van de Franse natuurkundige en ethisch denker Blaise Pascal uit te drukken: ‘Het hart heeft zijn redenen die de rede niet kent. Het hart heeft van nature het universele lief. Het hart voelt het goddelijke.’¹⁵

Wat beluister je daar? Is het misschien de stem van dat onbeweeglijke begin? De stem van de stilte? Waar draait het in jouw leven om? Wat bezielt jou? Kunnen mensen bezieling over brengen op anderen?

Bij je geboorte was je één bundeltje liefde! In jouw onschuld en kwetsbaarheid hervonden wij ons zelf - iets wat we misschien vergeten waren. Jouw liefde riep onze wederliefde op. Liefde is het begin, de kern, het hart. Weet je, daarin woont het intuïtieve weten.

Herkenning in de natuur

Een zonsopgang en -ondergang herinnert ons aan het mysterie van leven. Ons zonnestelsel kent één zon. Waar wij ons ook bevinden op de wereld, dezelfde zon staat aan de hemel. De zon ‘loopt’ mee langs de vloedlijn op het strand. Niet voor niets werd de zon in alle vroege culturen aanbeden als een god.

Ook onzichtbaar, achter wolken, geeft de zon haar licht en begeleidt alle groeiprocessen. De zon is onze levensbron. We zien hoe de aarde en de planeten om de zon heen draaien. Hoe de aarde om zijn as draait en dag en nacht ontstaan en hoe weken en maanden altijd maar doordraaien en een jaar rondmaken. Hoe door de invloed van de maan het water met eb en vloed een rondgaande beweging maakt.

Het ene licht splitst zich in een kleurenspectrum. De Engelse natuur- en wiskundige Isaac Newton toonde aan dat wit licht is samengesteld uit alle kleuren. De regenboog laat zeven kleuren: rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo en violet aan de hemel zien.¹⁶ Wij zien een halve boog omdat de aarde rond is. Het getal zeven geeft een volheid van leven aan. Zeven scheppingsdagen, zeven krachten, te verdelen in drie en vier. Drie hemelse of geestkrachten, vier kosmische of wereldkrachten.

Leven ontstaat uit een bron, te vergelijken met een rivier, die als klein stroompje begint, zich verbreedt en uitstroomt in zee. We kunnen ook denken aan een kern als beginpunt, te vergelijken met een draaikolk of windhoos. Het middelpunt, het oog is stil, en van daaruit werfelt kracht, aan de randen het sterkst, in het midden opwaarts bewegend, aan de randen neerwaarts.

We zien rozenblaadjes gerangschikt om het hart, waar ook het zaad, de rozenbottel gevormd wordt. Dennenappels, schelpen, de hoorn van een dier, alle geven een groei te zien vanuit het ene middelpunt. Zij spiralen uit tot een patroon waarin vorm en getal evenredig groeien. De stam van een boom wordt ieder jaar dikker met een nieuwe jaarring. De paardenbloem wordt van pluizenbol weer paardenbloem. Vogels bouwen hun nest in het rond, spinnen hun web. Mensen zagen de beweging in de natuur, en vonden het wiel uit.

Hoe klein het leven zich ook ontvouwt, er is een verborgen orde, een heel speciale verhouding in de natuur te ontdekken. Hoe prachtig zijn atomen en moleculen alleen al niet geordend in een vlindervleugel? Dit wordt wel de heilige geometrie genoemd, of goddelijke verhouding. De schilderkunst spreekt van de gulden snede. Wij ervaren het als 'schoonheid'.

Zo is er in een schilderij ook maar één ondeelbaar punt: niet te hoog, niet te laag, niet te dichtbij of te veraf, waar het oog naar toe getrokken wordt. Het is het punt waar het 'perspectief' ligt, het verdwijnpunt.

Misschien een wat verouderd beeld maar als we naar een atoom kijken, zien we elektronen met grote snelheid om de kern draaien: waar komt die energie vandaan? De wetenschap spreekt van nulpuntenergie. Een krachtvolle energie, die van een ondenkbaar kleinste soort is, zonder gewicht, met hoge trilling, alles doordringend, onuitputtelijk, sneller dan licht, voortkomend uit een onbegrijpelijk, onbeweeglijk begin, uitstromend tot een oceaan van kracht om ons heen.

Activiteiten

Als op een morgen de zon stralend naar binnen schijnt beginnen we de dag allemaal voor het raam en kijken... De verhalen komen los over wat de één al weet van de zon en de ander beleefd heeft. Op mijn vraag waar de zon nou toch vandaan komt, komen verschillende antwoorden. De kinderen herinneren zich een lied en beginnen te zingen: 'In het begin lag de aarde verloren, in het begin in de duisternis, God sprak zijn woord en het licht werd geboren...'. 'Ja, maar wat is God dan', vraag ik. Ramon hoeft niet na te denken: 'Nou, dat is gewoon het licht in alle mensen.' Volgens Nathan was er eerst alleen licht en zoog God het licht op en kwamen er zo bomen en dieren.

Ik vertel dat overal in de wereld bij alle volkeren en culturen mensen gepro-

beerd hebben antwoord te geven op de grote vragen naar het begin van alles. We besluiten verschillende scheppingsverhalen en daarbij behorende prentenboeken op te zoeken en elkaar te vertellen. En de komende tijd de zon te volgen!

En op een dag als de lucht potdicht zit, zoeken we die onzichtbare zon, die er toch is. Maar doen ook alsof de zon er helemaal niet is. Handen voor de ogen. Dan is het pikdonker.

Wij zien niets! Handen weg... het onzichtbare licht maakt dingen zichtbaar! Alleen als er licht is, zien wij. Licht botst tegen iets aan, dan zien wij kleur. Wat gebeurt er als we dit kristal ophangen? Zodra de zon er is en het licht door het kristal heen schijnt, dansen de regenbogen over het plafond en op de vloer. Het kristal maakt de kleuren van het licht zichtbaar! Wie kan een regenboog vangen op zijn hand? We benoemen de zeven kleuren, maar zien ook de vele nuances. We proberen de zon ook te vangen op een CD-schijfje; we grijpen onze kans bij regen en zon, om in de waterdamp, de regenboog aan de hemel te zien!

We zitten buiten op een kleed. Wie van jullie kan in de zon kijken?

Het gesprek gaat naar dieren die onder de grond leven, naar nachtdieren en naar de arend die misschien wel in de zon kan kijken.

God bestaat

Er was eens een Romeinse keizer, vertel ik, die tegen een rabbi zei: 'Wanneer je mij wilt laten geloven dat jullie GOD BESTAAT, laat hem mij dan zien!' 'Kom maar mee naar buiten', sprak de rabbi, 'en kijk omhoog de hemel in'. De zon scheen fel en direct sloeg de keizer zijn blik weer naar beneden. Net als jullie... 'Ach keizer, de zon is maar een klein scherfje van het grote licht dat God is, als zelfs het licht van de zon al te fel voor u is om naar te kijken, hoe denkt u dan ooit God zelf te kunnen zien?'¹⁷

Er bestaat veel wat voor ons onzichtbaar is. Wat is voor ons nog meer onzichtbaar?

Kunstenaars en componisten inspireren kinderen. 'God is de zon', zei Turner, schilder uit Groot-Brittannië. We bekijken enkele werken. Of de zonnen van Vincent van Gogh, of de zonnen en manen van Jan Sluijters. Het stimuleert de kinderen zelf aan de slag te gaan, met verf, inkt, potlood, klei of papier.

We beluisteren de *Morgenstimmung* uit de *Peer Gynt Suite* van Edvard Grieg, een gedeelte van *Die Schöpfung* van Haydn of gaan spelend als murmelend beekje mee met de *Moldau* van Smetana. Eén kind, die tot een brede rivier wordt, door steeds één kind meer mee te laten stromen. We maken mu-

ziek: stromende bewegingen over klankstaven. Het nodigt uit om water-vallen en -stromen te tekenen.

Een kopje thee drinken wordt opeens aanleiding om het onzichtbare dat toch aanwezig is, onder de aandacht te brengen. 'Ja, natuurlijk wij willen een suikerklontje in de thee!'

We zien dat het suikerklontje oplost. Waar is het gebleven?

De zoetheid van het klontje heeft zich verspreid in de thee.

Het ene begin zien we niet meer en toch is het er, overall!

Het heeft geregend. Niets is leuker dan om in de plassen te spelen. Em-mertjes te vullen. Tot één van de kinderen een klein steentje in het water gooit en roept: 'Juf, het water leeft!'. We komen allemaal kijken. De volgende dag mogen de kinderen een steen in de vijver gooien. We zien hoe iedere steen zich in kringen voortbeweegt. Al die plonzen in het water: het leven spat ervan af! En kijk die kringen die voort- en voortgaan!

Teruggekomen vertel ik het verhaal van

Het kleine visje met de grote vraag

'Iedere vis zegt dat we leven in het water, maar wat is water? Ik kan het niet pakken en zie het niet', zei het kleine visje.

'Stel je vraag aan de grote wijze vis', zeiden de andere vissen.

Deze vraag was zo belangrijk voor het kleine visje dat hij besloot op weg te gaan. Het was helemaal niet makkelijk om de grot te vinden waar de grote wijze vis woonde. Maar wat was de wijze vis blij met de vraag van het kleine visje. Het was niet zomaar een vraag, het was een grote vraag! De wijze vis sprak: 'Draag de vraag altijd met je mee. Dan komt er een moment dat je ineens ervaart dat water je geheel en al omgeeft en altijd doordringt, ook al heb je het niet in de gaten, want je leeft er midden-in!'¹⁸

In de winter volgen we hoe uit de bol de amaryllis zich ontvouwt. In de lente hoe narcissen en krokussen uit bolletjes tevoorschijn komen. We onderzoeken de verschillende 'harten' van bloemen. Zien hoe rozen- en madeliefblaadjes er rondom liggen.

Hoe zaden in het hart van een zonnebloem gerangschikt zijn.

We verzamelen zaden, grote en kleine; we zaaien sterrenkers, spinazie, wortelen.

Vanzelfsprekend is het niet: er komt uit wat er al in zit!

De dag openen in verwondering is een belevenis die de hele dag door gedragen wordt. Tijdens andere activiteiten komen kinderen erop terug. We zijn gewend de dag te benoemen en de dagen van de week. Nu stoppen

we niet bij één week maar beginnen weer opnieuw en opnieuw... daarbij draaien we de handen om elkaar. Zou het ook zo met de maanden zijn? En de seizoenen? We hebben plezier, we ervaren de cirkelende beweging in de tijd. Dan stelt Milan de vraag: 'Gaaf het ook zo met de jaren? Gaan die ook rond en rond? Ook de klok juf!' 'Poeh Milan', zeg ik na enkele reacties van de kinderen, 'dat weet ik ook niet precies, die vraag moeten we bewaren, misschien komen we het een keer te weten'.

Op een ochtend leg ik in de kring ballen van verschillende grootte neer. De kinderen proberen te raden wat we gaan doen. Ik laat een afbeelding zien van ons zonnestelsel.

We gaan het zonnestelsel naspelen. We bespreken de planeten op rij vanaf de zon. Dan is het ene kind zon, de ander maan, aarde, we verdelen de planeten... We draaien (lopen) om de zon en botsen niet!

We prikken in de aarde een stok als as (of we nemen een wereldbol). We geven met een sticker aan waar we wonen, een zaklamp is de zon en laten de aarde nu om haar as draaien: dag en nacht. We maken hier een spel van: wanneer het dag is, mag je wandelen en bij nacht ga je slapen.

We zien hoe de seizoenen ontstaan, de beweging van de aarde om de zon. Ervaren het ritme, de orde, de schoonheid die is neergelegd in de kosmos. We knutselen een planetarium aan het plafond. Opgeblazen ballonnen verschillend van grootte worden omwikkeld met papier-maché en ge-verfd in de kleur die past. De planeten worden op volgorde opgehangen. We maken van drie cirkels, twee verbindingstroken en splitpennen een klein zonnestelsel: zon, maan en aarde. Spelend hiermee herhalen we: 'Alles draait om de zon, dat is het middelpunt'.

Om het middelpunt als beeld mee te geven kijken we in de kersttijd met aandacht naar de vlam van een kaars. Het is niet zomaar het licht van een kaars! We zien de pit en daarom heen verschillende kleuren in de vlam. Of we snijden een pompoen door. Binnenin liggen pitten, zaden te wachten op hun nieuw begin om uit te groeien. Of we nu pompoe-nen, de cyclus van een paardenbloem, ronde nesten van vogels bestude-ren, of het web van een spin, de beelden, hoe prachtig ook, ze staan niet op zichzelf, maar we bespreken ze in samenhang met de geestwet, rust en beweging.

Schijven van boomstammen met duidelijk zichtbare jaarringen wor-den bouw materiaal. Wanneer ik daarbij eikels, kastanjes en dennenap-pels geef, wordt al gauw een 'natuurlijke' mandala gelegd. Het nodigt uit om met ook andere materialen een mandala te leggen.

Om het middelpunt ook als stiltepunt te benoemen, halen we een fiets

naar binnen. We benoemen de verschillende onderdelen en komen uit bij de as en de velg van het wiel.

Ik vertel over de uitvinding van het wiel en laat zien hoe de fiets in de loop van jaren veranderd is. Hoe groot is mijn verbazing wanneer de kinderen bij het buitenspelen alle fietsen en karren op de kop leggen, in een lange rij, de trappers vastpakken en zingen ‘alles draait rond...’. Zij ontdekken hoe de beweging van het ene wiel overgebracht kan worden op een ander. De dag daarna zet ik de doos met tandwielen klaar. En een doos met tolletjes. We ontdekken dat het snel ronddraaien, de kleuren van de tol tot één kleur maakt. En er zijn tollens die zich kunnen omdraaien, onder komt boven. Leonardo da Vinci heeft veel tekeningen gemaakt van waterstromen. In de wasbak spelen we met water. We zien hoe water uit een fles rond wegkolkt, hoe water als spiraal de gootsteen indraait. We tekenen ons zelf in een cirkel als de Vitruvius van Leonardo da Vinci. Voortaan hebben de kinderen naast een liniaal ook een passer. Immers we kunnen lineair en cyclisch denken! De schilder Kandinsky heeft een kleurenstudie gemaakt met vierkanten en concentrische cirkels. Alle kinderen worden Kandinskys. De ene keer schilderen we vanuit een punt van binnen naar buiten, dan vanuit het vierkant van buiten naar binnen. En we doedelen vierkanten, cirkels en ovals, dat wil zeggen: we ‘schrijven’ met verschillende kleuren van binnen naar buiten of van buiten naar binnen, kleinere of grotere vormen. Fietsen en tandwielen worden nagetekend.

Tijdens de kringspelen, waarbij we om de cirkel moeten rennen en niet binnen door de stilte van de cirkel mogen gaan (twee is teveel, kat en muis) krijgen we het idee om in de klas een plek van stilte af te spreken. Een plek waar even niets hoeft. Waar wel stil een mandala ingekleurd mag worden. Wie stil is, hoort meer. Wat hoor je? De klok, ruisen van de bomen, iemand lopen – dat is buiten je. Wat hoor je van binnen?

Innerlijke waarden: wat draait om een vast punt

Het intuïtieve weten van het hart

Stil staan bij schoonheid, het mysterie ‘leven’

Het wezen van een kind is sprankelend licht, nog verbonden met waar het vandaan komt.

Samen in verwondering en bewondering stilstaan bij al wat is, behoedt en bewaart in het kind de verbinding van het hart met zijn ziel, met het ‘weten’ waar het vandaan komt, niet in woorden maar in herkenning van ‘het goede en het schone’. De schoonheid van bloesem, van openspringende kastanjeknoppen, het stil ruisen van de wind door de bladeren, het zonlicht, de

zang van de vogels, borrelende bronnen, wuivend riet ... zij komen overeen en sporen aan het goede en schone in het eigen innerlijk te ontsluiten en te volgen. Al wat het heelal voortbrengt kan zo een bron van oneindig geluk voor ons zijn. Het wordt binnen in het kind herkend en voedt zijn innerlijkheid. Het voelt het bijzondere wonder van leven aan en het wekt daarom het inzicht om zorgvuldig om te gaan met de natuur.

Nieuwsgierigheid en dankbaarheid

Een kind is ontvankelijk, puur en open voor het omringende veld van levenskracht. Nieuwsgierig en verbaasd over wat het ziet, beleeft en ontdekt. Mee opgaan in zijn nieuwsgierigheid sterkt het kind in zijn lichtheid en openheid en geeft één en al plezier. Onze dankbaarheid maken we kenbaar door bijvoorbeeld één keer per week op een vast moment iets te laten benoemen: ‘Ik zag een vlinder fladderen’, ‘Ik hoorde de vogels fluiten’, ‘de aardappelen groeien’, ‘mijn hamster loopt in zijn molentje’...

Dankbaarheid tonen is onthouden dat het leven een geschenk is, hoezeer we soms ook overspoeld worden door andere gedachten en gevoelens.

Eigenheid

Ieder kind wordt met een ‘eigenheid’, een specifieke innerlijkheid geboren. Het is het begin van zijn of haar leven. Misschien mogen we het ziel noemen. De kinderziel laat een grote creativiteit zien, fantasie, verbeeldingskracht en veerkracht. Van daaruit zal het de innerlijk aanwezige mogelijkheden kunnen ontplooiën. Wij geven de kwaliteiten van het kind ruimte door er oog voor te hebben, aandacht en waardering. Door het te laten zijn in een rechte verhouding tot wat het zich ook ‘eigen moet maken’ voor de samenleving. Als wij ons zelf serieus afvragen, hoe dat moet, en bereid zijn te luisteren, begint een gezamenlijke zoektocht naar hoe wij daar het beste op in kunnen spelen. Door zelf waar te zijn in relatie tot het kind, zijn wij de gesprekspartners die zij nodig hebben.

De wereld, het kind en vertrouwen

Wij weten niet hoe de wereld er over vijf jaar uitziet. Toch bereiden wij kinderen voor vanuit onze visie, onze leefpatronen op die ongrijpbare toekomst, vanuit wat wij denken dat belangrijk is. Maar het zal anders zijn. Kinderen zijn de toekomst!

Hun creativiteit en speelsheid kan de toekomst aan. Kinderen dragen nieuwe mogelijkheden in zich voor de nieuwe tijd. Zij hebben ons vertrouwen nodig om die nieuwe mogelijkheden te leren gebruiken en wij hebben hun vernieuwende inzichten nodig.

Wat is de zon in jou?

Wat maakt je blij? Wat doe je het liefste? Uiteenlopende antwoorden worden gegeven: van cadeautjes krijgen, tekenen, sporten tot en met knuffelen met mama. Sta stil bij ieders eigenheid. Roos zegt dat zij mama's zonnestraaltje is, dat zij mama blij maakt.

Alles is mogelijk

Iedereen kan het aantal zaadjes in een appel tellen; niemand kan het aantal appels in één zaadje tellen. Net als de appel van binnen een ster met pitjes heeft waaruit appelbomen kunnen opgroeien, zo hebben wij ook een pitje vol mooie dingen die wij kunnen leren. De pitjes kunnen uitgroeien in allerlei richtingen. Door het benoemen van kwaliteiten activeren we ieders eigenheid in het dagelijkse leven.

In het vaste punt ben je thuis

Waar is er maar één van in het heelal? Op de aarde? Bij jezelf? Twee ogen, twee oren maar één neus, één mond, één hart, die zitten in het midden. Het vaste punt is je diepste zelf, je eigen hart. Daar kom je tot jezelf. Daar ga je bij te rade, als je het even niet weet. Het geeft je de kans oude gewoonten of barrières te doorbreken, anders tegen dingen aan te kijken. Het is belangrijk kinderen momenten van stilte te leren waarderen. Om bij te komen maar ook om even afstand te nemen van waar je mee bezig bent, zoals een schilder even op afstand kijkt naar zijn schilderij. Meestal komt op een onverwacht moment, ineens een nieuw idee bij je binnen flitsen. Zo werkt het ook om een nachtje ergens over te slapen. Een kind dat zich verveelt is niet erg. Het is op zoek naar wat het eigenlijk wil.

Leg de vraag in het midden

Niet zelf als leerkracht of ouder met oplossingen komen maar de vraag in het midden van allen of in het kind zelf leggen. Wat denk jij? Luister stil naar binnen, naar je hart – want dát klopt!

We maken een nieuw begin

Maak iedere dag tot een nieuw begin! Laat dat merken. Iedere dag geeft nieuwe kansen. Waar je constateert dat gedrag vastzit of ongemakkelijk is, máák je een nieuw begin met behulp van spel. Met spel doorbreek je ingesleten patronen bij kinderen. Laat een krokodil opdraven die alle jassen die iedere keer weer op de grond liggen, wil opeten.

We waarderen het kleinste levend ding

Trek vooral de levende natuur in. Als je erop let, is er dichtbij meer te zien, te horen en te ontdekken dan je denkt: een narcis wordt 'geboren', een wolk drijft voorbij boven je in de vrije hemel, een gevonden tak, 'een goede zwieptak, juf', helikopterzaadjes van de esdoorn.

Verlangen geeft richting

De spaken van een wiel verbinden de as met de velg. Zij geven het wiel stevigheid en vastigheid. De spaken kunnen we vergelijken met de ziel. Het is het verlangen, waar je belangstelling naar uitgaat, dat wat je wilt doen. Waar gaat het verlangen van het kind naar uit? Speel in op wat het bezighoudt. Of als het niet weet wat te doen, geef het de tijd. Vul het niet te gauw in. Zie het als een moment van bij zichzelf komen, in het middelpunt, waar het borrelen op gang moet komen.

De schat

Rabbi Isaak woonde in Polen, in de stad Krakau. Op een nacht werd de rabbi in een droom verteld dat hij naar de stad Praag moest reizen. Daar zou onder de grote brug naar het paleis van de koning een schat begraven liggen. Rabbi Isaak hechtte eerst geen waarde aan de droom, maar toen hij de droom voor de zesde keer droomde, besloot hij toch op zoek te gaan naar de schat.

Na een lange reis kwam rabbi Isaak in Praag aan en ging meteen op weg naar het paleis. Maar de brug bleek dag en nacht door soldaten bewaakt te worden. Vanaf veilige afstand observeerde de rabbi de brug. Een kapitein van de wachters op de brug, die hem zag staan, vertrouwde het niet. Hij ging naar Isaak toe en vroeg: 'Wat heb je hier te zoeken? Wie ben je en waar kom je vandaan?'

'Ik kom uit Krakau', zei Isaak, 'in een droom heb ik gehoord dat hier bij de brug een schat ligt.' Intussen stond hij te trillen op zijn benen, bang dat hij gevangen zou worden genomen. Maar tot zijn grote verbazing begon de kapitein te lachen tot de tranen hem over de wangen rolden. 'Beste rabbi, u lijkt mij een wijs man, maar wat jammer dat u uw schoenen hebt versleten voor een droom! Als ik de droom zou geloven die ik heb gehad, zou ik nu rechtstreeks naar de stad gaan waar jij vandaan komt. Elke nacht, al wekenlang hoor ik in mijn droom een stem die zegt: 'Er wacht een schat op jou in Krakau, onder de oven in de keuken van rabbi Isaak.' Rabbi Isaak was stomverbaasd. Hij bedankte de kapitein voor zijn verhaal en keerde zo snel mogelijk terug naar Krakau. Hij rende zijn huis in, groef onder de oven in de keuken en vond een schat zo groot, dat hij

voor de rest van zijn leven geen materiële zorgen meer had.

Uit dankbaarheid liet hij een synagoge bouwen en in de oostelijke muur liet hij beitelen: 'Soms maakt een mens een verre reis op zoek naar geluk om te ontdekken dat het dichtbij is.'¹⁹

44

Filosofische vragen

Ingaan op filosofische vragen kan op meerdere manieren, aansluitend op een verhaal, een vondst, een gebeurtenis. In gesprek met één kind of met een groepje kinderen, bijvoorbeeld tijdens de creatieve verwerking. Schilderend, knippend, knedend komen gesprekken makkelijker op gang. Verschillende opmerkingen kunnen daarna meegenomen worden naar de hele groep. Wanneer we een vraag direct aan de hele groep voorleggen, ligt in het midden een kristal. Dit kristal hebben we goed bekeken. Het heeft heel veel vlakjes. Het wil zeggen dat ieder kind een deel naar voren brengt, één deel van een veel grotere waarheid. Luisteren naar elkaar en ieder in zijn waarde laten, is voorwaarde voor ons gesprek. Alles wat gezegd wordt, is waar en goed. Wel moeten de kinderen proberen aan te geven waarom zij het zeggen.

Kijk naar dit kristal: hoe het ene licht zich in twaalf vlakken openbaart, ja in vier maal twaalf, en ieder vlak weerkaatst een straal licht. De een beschouwt een vlak en een ander, een ander vlak maar het is toch het ene kristal en het ene licht dat op alle vlakken straalt.²⁰

Wat denk je, waar is jouw begin?

Waar was je voordat je geboren werd?

Waar is de baby, het kind dat je was, gebleven?

Wie ben je nu?

Wat doe je het allerliefste?

Welke kleur vind jij het mooist en waarom?

Waar speel je het liefste mee?

Wat is jouw schat?

Wat maakt je rustig?

Ben je wat anderen zeggen dat je bent?

Wat maakt je tot wie je bent?

Waar word jij blij van?

Hoe zou ons leven zijn zonder klok?

Is slapen belangrijk?

Wat is heel belangrijk voor jou in jouw leven? Waar beweeg jij omheen?

Wat betekent voor jou het middelpunt?

Wat doe jij zichtbaar aan de buitenkant?

Woord van dank

Dank aan Theo Lamers, voor zijn stimulans, luisterend oor en eerste blik op het script. Zijn hulp bij 'de toon' van het boek.

Dank aan Elly Loontjens, haar opmerkingen en aanvullingen heb ik ter harte genomen bij de gedeelten 'herkenning in de natuur'.

Dank aan mijn meelezers: Dick van Niekerk, die wat achter was naar voren haalde en mij zo op een nieuw spoor zette; Klaas van Egmond, zijn enthousiasme en bereidheid het voorwoord te schrijven; Esther Ritman voor de zetjes die ik nodig had; Dank aan uitgeverij 'de Morgenster': Doride Zelle voor haar vertrouwen in het geschrevene, Peter Huijs en Anneke Stokman voor de waardevolle aanwijzingen ter verbetering van tekst en inhoud. Maartje Letema voor haar bruikbare suggesties en opgewekte zorgvuldigheid bij het persklaar maken van het boek.

Dank aan Dick Letema, die met zijn verrassende creatieve blik het boek vormgeeft en daarmee optilt in waarde.

Dank aan al die geweldige kinderen met wie ik al die blijmakende ervaringen mocht ontdekken.

Dank aan het licht, dat er was, is en altijd zijn zal.

 LEVENSPRINCIPE Een onbeweeglijk begin	IN KINDERTAAL Er is een begin	HERKENNING IN DE NATUUR Er is een begin Oerknal – schepping, spiralen rozenbladeren, hart zonnebloem, zaad, hoorn dier, schelpen	INNERLIJKE WAARDEN Er is een begin Schoonheid, wonder, verwondering, dankbaarheid, eigenheid	FILOSOFISCHE VRAGEN Waar was je voordat je werd geboren? Wat doe je het allerliefste? Wat maakt je rustig? Inkeren tot je innerlijke kern.
 1 Beweging rondom een vast punt	Wat draait om een vast punt	1 Wat draait om een vast punt Het mannelijke en vrouwelijke. Dagen, maanden, seizoenen, zonnestelsel, eb en vloed, draaikolk, windhoos, kleurenspectrum.	1 Wat draait om een vast punt – het hart, intuïtief weten. Kom tot jezelf, creatief stiltepunt, cyclisch denken.	1 Waar is de baby, die je was? Wat maakt je tot wie je bent? Hoe vind je het om groter te worden? Je groei ontdekken.
 2 Zo boven, zo beneden Zo beneden, zo boven	Ik ben van de hemel en van de aarde	2 Wat boven is, is ook beneden Spiegelen, symmetrie, grote en kleine wereld, dubbele helix, gulden snede, Fibonaccireeks. Platonische lichamen.	2 Wat boven is, is ook beneden – nieuw denken ontwaakt vanuit het hart in het hoofd. Je bent aarde en hemel, dubbel! Beneden, is de plaats om de verbinding met boven (dat ook naar binnen is) te leven.	2 Op wie zou je willen lijken, wie is jouw held? Kan je hetzelfde zijn als iemand anders? Zit er al een mens in jou die jij kunt worden? Spiegelen.
 3 Overal en alles is energie	Alles ademt en leeft	3 Alles ademt en leeft Alles is energie. Informatie,- en bewustzijnsvelden. Lucht, licht, grote en kleine harten, beperktheid van onze zintuigen.	3 Alles ademt en leeft – universeel willen afgestemd op samenhang. Respect voor al wat is, besef van eigen beperktheid, open blijven staan. Handelen dat rekening houdt met:	3 Wat maakt jou héél erg blij? Kan jij voelen wat een ander mens of dier voelt? Houdt het leven nooit op? Ontdekken wat energie geeft.
☐ 4 De paren van tegenstellingen	Steeds zijn er twee	4 Steeds zijn er twee Krachtwerkingen, communicerende vaten. Satellieten. Dag en nacht, zwaarte- en lichtkracht (groeikracht), bouwen en afbreken.	4 Steeds zijn er twee – harmonie vinden in de wisselingen. Tegenstrijdige gevoelens, bang en durven, vriendschap en ruzie, gezondheid en ziekte, leven en dood.	4 Waar ben je goed in? Waarin minder? Waar ben je bang voor, wat durf je? Wat maakt je zwaar, licht? Zelfkennis, mogelijkheden ontdekken, ruimte geven voorbij goed en kwaad, vrijheid in verbondenheid.
☐ 5 De keten van oorzaak en gevolg	Ik doe dit, dat gebeurt	5 Ik doe dit, dat gebeurt Ik zaai en oogst, het regent – er zijn slakken. De chaostheorie en vlindereffect.	5 Ik doe dit, dat gebeurt – kijk goed wat je doet, hoe ga je om met gevolgen die niet te overzien zijn, vecht niet tegen wat niet veranderen kan. Stap uit de cirkel van actie en reactie, oorzaak en gevolg, opnieuw kunnen beginnen, verantwoordelijkheid, schuld.	5 Heb je gemerkt dat je zelf iets ontketent? Wat vond je goed? Wat had je anders willen doen? Waar kies je nu voor? Innerlijke schatkist van ervaring vullen.
☐ 6 Alles verandert, alles stroomt, vernieuwt zich	Alles verandert, niets gaat verloren	6 Alles verandert, vernieuwt, niets gaat verloren Uitdijend en krimpend heelal. Entropie. Aggregatie-toestanden water, van baby tot volwassene, kringloop bloem, vlinder, kikker.	6 Alles verandert, vernieuwt, niets gaat verloren – gericht blijven ophet midden, eenvoud in de tienduizend dingen Je hebt veerkracht, mogelijkheid tot veranderen, omgaan met verlies, orde in je leven.	6 Is er weleens iets veranderd in jouw leven? Kan een mens veranderen? Welke wensen heb je? Wat of waarin zou je willen veranderen? Wat wil je leren? Wat denk jij van doodgaan? Waar je belangstelling naar uitgaat, wat je aandacht geeft, trekt krachten aan en doet groeien.
☐ 7 De kracht van samenwerking	Samen kom je verder	7 Samen kom je verder Geboorte van jonge dieren, een baby. Wisselwerking tussen de vier natuurrijken: mineraal, plant, dier en mens. Holistisch denken.	7 Samen kom je verder – zoek vriendschap op basis van wat echt belangrijk voor je is, ervaar het waardevolle van samen. Ontdekken dat alles en iedereen zijn plaats heeft. Leren samenwerken en spelen, meerwaarde ervaren, samenhang ontdekken.	7 Wat vind je leuk om samen te doen? Wat doe je graag alleen? Weten twee mensen meer dan één?
 Beleven van eenheid	Alles hoort bij elkaar	Alles hoort bij elkaar De kosmos. Je lichaam. Een vlucht vogels. Een zwerm bijen.	Alles hoort bij elkaar, besef te ontvangen van en te kunnen geven aan het grote geheel van leven. Iedereen is anders, reden van je bestaan, wonderlijke eenheid.	Wie ben je? Waar hoor jij bij? Heb je een opdracht in je leven?

www.kindenkosmos.nl

Hemel en aarde in de wereld van het kind

Dit boek laat zien hoe de schrijfster haar levensvisie bewust integreert in haar omgang met de klas, op een manier die het leven voor de kinderen tot een feest van leren maakt. En voor de lezer tot een feest van herkenning: zo kan het dus óók! Had ik dáár maar in de klas gezeten vroeger.

Zij weet de essentie van wat leven is over te dragen aan de volgende generatie, het wonder dat het leven is met de kinderen te delen. Elk moment in de klas ligt die mogelijkheid open, laat de auteur zien, en kun je er gebruik van maken. Als je zelf bewust leeft, kun je kinderen ook bewust maken, spelenderwijs.

Een paar citaten:

‘Voed en bescherm de lichtheid in het hart van het kind. Zie toe de open vrije geest te bewaren.’

‘Kinderen geven: onkruidbloemen, schitterende ogen, tekeningen, halfvergane herfstbladeren. Ik laat merken hoe fijn ik het vind dat allemaal te krijgen, in de hoop dat de blijdschap van het geven in hen bewaard blijft.’

Iemand met zo'n rijke geestelijke bagage en een even rijke creativiteit én liefde voor elk kind en elke individuele 'innerlijkheid', die dan ook nog haar ervaringen voor ons opschrijft, daar kunnen we dankbaar voor zijn. Dit boek inspireert en geeft houvast, als we kinderen willen laten opgroeien tot sterke, evenwichtige en creatieve mensen met diepgang, een zegen voor de planeet.

Ankie Hettema was 33 jaar leraar op de basisschool. Zij put voor dit boek uit de wijsheidsleer van alle tijden, van Hermes Trismegistos en Lao Tse tot het soefisme en het christendom, en verbindt de 3 geestwetten en de 4 natuurwetten die het leven bepalen, op een weergaloze manier met de onderwijspraktijk van alle dag. En dat wérkt!

9 789077 944264